

В. М. Шамраєва,
к.і.н., доц.,
доцент кафедри зовнішньої політики
і національної безпеки Хар РІ НАДУ, м. Харків

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ (ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ)

Розглянуто стан розробки у вітчизняній та зарубіжній науковій думці теоретичних основ інструменту стратегічного партнерства у зовнішній політиці держави, проаналізовано дослідження еволюції понять «зовнішня політика», «стратегічне партнерство». Визначено теоретичне та практичне наповнення означених визначень.

Ключові слова: зовнішня політика, національні інтереси, зовнішньополітична концепція, стратегічне партнерство.

Стратегічне партнерство можна віднести до тих дефініцій, які часто вживаються в політичних заявах, але ще не отримали достатньої теоретичної розробки у вітчизняній науці. На практиці Україна проголосила стратегічними міждержавні відносини більше ніж з двадцятьма країнами. На жаль, політичні заяви не завжди відповідають практичному наповненню міждержавного співробітництва з цими державами. Поняття «стратегічне партнерство» вже давно посіло важливе місце у практичних процесах міжнародних відносин, воно є поняттям комплексним і багатоаспектним.

З огляду на сучасний стан теоретичної розробки проблем становлення, розвитку, практичного наповнення стратегічного партнерства при практичній реалізації зовнішньої політики нашої держави автор вважає необхідним звернутися до витоків такого явища як стратегічне партнерство у зовнішньополітичній стратегії держави.

Велику увагу питанню визначення поняття «стратегічне партнерство» надано у працях таких зарубіжних класиків політичної науки як Б. Г. Лідделл Харт [1], В. Мюррей і М. Гріслі [2], Дж. М. Коллінз [3]. Серед представників російської політологічної думки необхідно підкреслити роботи таких науковців: В. Ананичука [4], А. Володимирова [5], Т. Мозель [6], П. Циганкова [7].

Серед вітчизняних науковців проблемами стратегічного партнерства займаються Е. Лисицин [8], Г. Перепелиця [9; 10] та ін. Окремо слід виділити дослідження фахівців Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова [11; 12], а також міжнародників-практиків А. Козирєва [13], Б. Тарасюка [14; 15].

На жаль, у вітчизняних наукових колах аналіз та вивчення такого явища як стратегічне партнерство не отримало достатнього розповсюдження. З огляду на необхідність чіткого формулювання зовнішньополітичних пріоритетів нашої держави необхідна активізація вивчення визначеної проблематики українськими дослідниками.

Метою даної статті є спроба проаналізувати стан наукової розробки теоретичних основ інструменту стратегічного партнерства у зовнішній політиці України.

Стратегічне партнерство як інструмент зовнішньополітичної діяльності держави вже давно знайшло своє відображення у практиці сучасних міжнародних відносин. Але проводячи аналіз теоретичної розробки даного інструменту зовнішньої політики, науковці ще не виробили єдиних підходів до його визначення, обґрунтування та комплексного дослідження. Саме з огляду на такий стан розробки визначеної проблеми надзвичайного значення набуває історіографічна база визначення та практичного наповнення стратегічного партнерства.

Важливим для повного та об'єктивного аналізу процесу становлення і розвитку міждержавного стратегічного партнерства стає опрацювання вітчизняних і зарубіжних наукових праць, в яких висвітлюються питання еволюції двосторонніх взаємин на практичних прикладах, розглядаються головні проблеми та надаються перспективні рекомендації щодо розвитку співробітництва України з іншими державами.

Для виявлення їх специфіки, на думку автора, доцільним є поділ бібліографії на кілька груп за напрямками та підходами до проблематики, що досліджується.

По-перше, це роботи, присвячені теоретичним проблемам розвитку концепції стратегічного партнерства, які виконані в рамках політичної та історичної науки. Виділення даної групи пояснюється тим фактом, що дослідження теоретичних засад стратегічного партнерства є надзвичайно важливим. Уточнення термінологічної бази, дослідження таких термінів як «зовнішньополітична стратегія», «стратегічне партнерство» та тісно пов'язаних із ними «національні інтереси», «зовнішня політика» «міждержавні відносини» і проведення аналізу на відповідність практичного рівня розвитку міждержавних відносин з науковим визначенням даних понять проводилося саме на базі даного масиву історіографії.

Так, до даної групи доцільно зарахувати узагальнюючі праці, присвячені теорії та історії міжнародних відносин, зокрема роботи П. Циганкова, С. Ланцова та ін. [16–18], монографії та статті яких присвячені окремим аспектам досліджуваної проблематики. Так, П. Циганков у своїх працях узагальнює та систематизує сталі та достатньо досліджені положення і висновки, які наявні в сучасній світовій науковій літературі щодо теоретичних основ і ключових етапів розвитку міжнародних відносин. Такі узагальнення допомагають скласти уявлення щодо сучасного рівня розробки основних проблем теорії міжнародних відносин в цілому та особливостях дослідження проблем міждержавного стратегічного партнерства зокрема.

Узагальнюючий матеріал подано у праці «Світова політика і міжнародні відносини» за редакцією С. Ланцова та В. Ачкасова [19]. Автори ґрунтовно розглядають актуальні питання теорії та практики міжнародних відносин, особливу увагу приділяють проблемам термінології. Аналізують основні теоретичні концепції міжнародних відносин, актуальні проблеми світової політики, які впливають у тому числі й на становлення відносин стратегічного партнерства між окремими державами під час практичної реалізації державами власних зовнішньополітичних інтересів.

Більш ширший аналіз основних тенденцій та проблем розвитку сучасної системи міжнародних відносин міститься у праці М. Лебедевої «Світова

політика» [20]. Друге видання, окрім загальних положень (основні теорії та етапи розвитку міжнародних відносин, проблеми визначення та класифікації міжнародних акторів, глобальні трансформації міжнародних відносин), більш ґрунтовно розглядає такі важливі сьгодні проблемах, як: сучасні тенденції розвитку системи міжнародних відносин, аналізуються нові глобальні виклики та проблеми взаємодії акторів міжнародних відносин у даному контексті; визначено нові зміни у світовій політиці та проблеми регулювання світових політичних процесів. Такі видання допомагають більш повному розумінню і проблем визначення окремою державою своїх потенційних партнерів при реалізації національної зовнішньої політики, аналізу причин чому окремі міждержавні відносини мають потенціал досягнення рівня стратегічного партнерства, а окремі приречені на меншу інтенсивність.

У вітчизняній науці проблеми міжнародних відносин представлені достатньо широко. Так, на увагу заслуговує ґрунтовна монографія В. Хоніна «Теорія міжнародних відносин» [21], в якій автор на базі широкого кола джерел аналізує такі важливі проблеми, як: особливості методологічних підходів при дослідженні міжнародних відносин; рівні міжнародної взаємодії, міжнародні інтереси суб'єктів та їх практичне втілення через процес зовнішньополітичної діяльності. При розгляді цих питань докладно проаналізовано сферу формування зовнішньої політики окремих держав, розкрито процес визначення державою важливих для неї інтересів та міжнародного простору де є потреба в особливій увазі та зусиллях. Даний теоретичний матеріал допоміг при визначенні спільності, а в окремих випадках – відмінності зовнішньополітичних інтересів України та Сполучених Штатів Америки, їх зіставлення та обґрунтування визначення українсько-американських міждержавних відносин як таких, що досягли рівня стратегічного партнерства.

Серед вітчизняних наукових праць також слід окремо виділити працю «Асиметрія міжнародних відносин» за ред. Г. Перепелиці та О. Субтельного [22], де автори одними з перших у вітчизняній науці комплексно проаналізували міжнародні відносини з точки зору їх асиметрії та особливу

увагу приділили дослідженню прояву тенденцій асиметрії у розвитку міждержавних відносин. Дана праця являє інтерес для дослідження проблем стратегічного партнерства як у теоретичних розділах, так і в частині, де розглядається еволюція цього явища на прикладі українсько-американського співробітництва. Висновки авторів дають змогу більш ґрунтовно визначити вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на формування відносин між державами за основними напрямками співробітництва: політичного, економічного, гуманітарного, у галузі безпеки та ін.

Окремим масивом історіографічної бази можна виділити дисертаційні дослідження з проблем теоретичного обґрунтування та практичної реалізації стратегічного партнерства.

Проблемами теоретичного визначення понятійного апарату, пов'язаного із стратегічним партнерством, як інструментом зовнішньої політики держави займалися такі вітчизняні дослідники, як І. Жовква, Н. Піпченко та ін.

Дослідження І. Жовкви стало прикладом узагальнюючої наукової роботи і було зосереджено навколо вивчення закономірностей виникнення та розвитку стратегічного партнерства як специфічного інструменту зовнішньої політики України в контексті становлення сучасної системи міжнародних відносин. Автором подано теоретичне визначення стратегічного партнерства, упорядковано систему його основних ознак, подано перелік необхідних критеріїв, досягнення яких дозволяє віднести ті чи інші відносини міждержавного співробітництва до категорії стратегічного партнерства.

На основі аналізу емпіричного досвіду розвитку існуючих у світі відносин стратегічного партнерства І. Жовквою запропоновано моделі стратегічного партнерства, на підставі яких розроблено відповідну типологію відносин стратегічного партнерства; визначено основні етапи еволюції стратегічного партнерства в зовнішній політиці України та розроблено типологію відносин стратегічного партнерства України з державами світу.

Також автором проведено аналіз існуючих відносин стратегічного партнерства України на предмет їхньої відповідності критеріям та ознакам

стратегічного партнерства. Оцінено ступінь ефективності використання інструмента стратегічного партнерства в дипломатичній практиці України та надано рекомендації відносно її підвищення.

Основні результати проведеної роботи містяться у дисертаційному дослідженні та низці наукових статей автора [23–26].

Іншим блоком дисертаційних досліджень стало вивчення основних принципів стратегічного партнерства на прикладі розвитку міждержавних відносин України із сусідніми державами. Це, передусім, дослідження В. Моцок та О. Знахоренка, присвячені розвитку українсько-польського співробітництва [27; 28]. У даних дослідженнях окремі блоки дисертацій та наукові публікації і статті просвічені понятійному апарату та проблемам визначення міждержавних відносин як стратегічних на теоретичному та практичному рівнях [29–33].

Особливу цінність становлять роботи О. Знахоренка, де узагальнено поняття стратегічного партнерства на прикладі українсько-польських відносин та сформульована його авторська концепція, на основі якої розглянуто двосторонні відносини у державно-політичній, військовій, економічній та гуманітарній сферах; простежено виникнення і розвиток ідеї українсько-польського стратегічного партнерства; встановлено важливість партнерських стосунків для реалізації національних інтересів обох держав. Автором зроблено висновок про те, що розвиток українсько-польських відносин постійно знаходився під впливом західних держав, США та Росії, а також внутрішньополітичної ситуації в обох державах. Таким чином, виявлено вплив не тільки внутрішніх, але і зовнішніх чинників на розвиток стратегічного партнерства. Окремі висновки автора щодо глобального впливу національних інтересів США на розвиток міжнародних відносин можуть бути використані й у подальшому розгляді еволюції українсько-американського стратегічного партнерства.

Узагальнюючи весь масив історіографії з проблеми визначення та теоретичного обґрунтування поняття «стратегічного партнерства», слід

зазначити таке. Серед експертів-міжнародників превалює кілька основних підходів до визначення міждержавних відносин як таких, що відповідають рівню стратегічного партнерства. Починаючи аналіз з доробку вітчизняних політологів, слід відзначити праці Е. Лисицина [8], Б. Парахонського [34], Г. Перепелиці [9; 35; 36], фахівців Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова [12; 37], а також міжнародників-практиків А. Козирєва [13], Б. Тарасюка [14; 15]. Вітчизняні дослідники виходять з того, що основною умовою для проголошення міждержавних відносин на принципах стратегічного партнерства є повний або частковий збіг стратегічних цілей країн-партнерів.

Інший підхід до проблеми визнання міждержавного співробітництва як стратегічного передбачає з'ясування його ключових складових, тобто «стратегія» і «партнерство». Висхідним поняттям в аналізі є зовнішньополітична стратегія держави, а стратегічне партнерство розглядається засіб її реалізації. Даний принцип ґрунтується на аналізі понять «стратегія», «стратегічні відносини», які вперше було систематизовано досліджені в працях таких зарубіжних політологів як Б. Г. Лідделл Харт [1], В. Мюррей і М. Грімслі [2], Дж. М. Коллінз [3]. Схожі підходи можна відзначити в працях представників російської політологічної думки, зокрема Т. Мозель [6], С. Проскуріна [38], П. Циганкова [7].

Отже, можна зробити висновок, що стратегічне партнерство – це особливий інструмент зовнішньої політики держави за допомогою якого вона узгоджує свої дії на міжнародній арені з іншими державами, причому збіг способів та методів використання цього інструмента, так само, як і стратегічних національних інтересів різних держав у декількох сферах, призводить до виникнення між ними особливого виду міждержавного співробітництва.

У результаті проведеного аналізу зроблено висновок, що проблема визначення сутності компонентів стратегічного партнерства містить чимало нерозв'язаних моментів.

Це пояснюється такими причинами: по-перше, зовнішньополітичне партнерство, як і зовнішньополітична діяльність, являє собою явище настільки ж багатогранне і різнопланове, як і політика в цілому. Через це будь-яке визначення поняття «стратегічне партнерство» завжди буде неповним і незавершеним; по-друге, сучасний світ змінюється надзвичайно динамічно. З'являються нові сфери і напрямки міждержавної взаємодії, які доповнюють зміст стратегічного партнерства. Ця обставина також породжує багато протиріч відносно сутності стратегічного партнерства.

Список використаних джерел

1. *Hart Liddell B.H. Strategy / Liddell B.H. Hart.* – 2-nd rev. ed. – New-York : Meridian Book, 1967. – 426 p.
2. *Murray W., Grimsley M. Introduction on Strategy / W. Murray, M. Grimsley / The making of strategy.* – New-York, 1994. – p. 1-16.
3. *Коллинз Дж. М. Большая стратегия. Принципы и практика / Дж. М. Коллинз.* – М., 1975. – 387 с.
4. *Ананичук В. Я. Внешнеполитические приоритеты Российской Федерации в ближнем зарубежье: военно-политический аспект : автореф. дисс. ... канд. полит. наук : 23.00.04 / В. Я. Ананичук.* – М., 1997. – 20 с.
5. *Владимиров А. Стратегические этюды (тезисы к новой философии государственного и военного строительства России) / А. Владимиров.* – М. : ООО «Изд-во ЮКЭА», 2002. – 608 с.
6. *Мозель Т. Теоретические основы международных отношений: учеб. пос. / Т. Мозель ; ДА МИД РФ.* – М., 2000. – 263 с.
7. *Цыганков П. Теория международных отношений : учеб. пос. / П. Цыганков.* – М. : Гардарика, 2002. – 590 с.
8. *Лисицин Е. Стратегічне партнерство – поняття сучасне / Е. Лисицин // Віче.* – 1999. – № 2. – С. 29–43.
9. *Перепелиця Г. Воєнна безпека України на межі тисячоліть / Г. Перепелиця.* – К. : Стило, 2002. – 354 с.
10. *Перепелиця Г. Як жити, відрізняючись, але в гармонії. Теоретичні аспекти міждержавних відносин / Г. Перепелиця // Політика і час.* – 2002. – № 4. – С. 50–65.
11. *Пашков М. Відповідність нинішнього стану двосторонніх відносин рівню стратегічного партнерства / М. Пашков, В. Чалый // Національна безпека і оборона.* – 2000. – № 12. – С. 21–49.
12. *Пашков М. Обратная сторона стратегического партнёрства / М. Пашков, В. Чалый // Зеркало недели.* – 2000. – 15 апреля.
13. *Козырев А. Стратегия партнёрства / А. Козырев // Международная жизнь.* – 1994. – № 5. – С. 5–15.
14. *Тарасюк Б. Практика стратегічного партнерства випереджає теорію / Б. Тарасюк // Національна безпека і оборона.* – 2000. – № 12. – С. 67–70.
15. *Тарасюк Б. ПРО і Contra / Б. Тарасюк // Політика і культура.* – 2001. – № 36. – С. 20–22.
16. *Цыганков П. А. Теория международных отношений : учеб. пос. / П. А. Цыганков.* – М., 2003. – 620 с.

17. *Цыганков П. А.* Международные отношения / П. А. Цыганков. – М., 1996. – 387 с.
18. *Ланцов С. А.* Мировая политика и международные отношения : конспект лекций / С. А. Ланцов. – СПб., 2000. – 423 с.
19. Мировая политика и международные отношения : учеб. пос. / под ред. С. А. Ланцова, В. А. Ачкасова. – СПб. : Питер, 2005. – 488 с.
20. *Лебедева М. М.* Мировая политика : учеб. для вузов / М. М. Лебедева. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2007. – 365 с.
21. *Хонин В. Н.* Теория международных отношений. Общая часть / В. Н. Хонин. – К. : Академ-Пресс, 2005. – 456 с.
22. Асиметрія міжнародних відносин / за ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – К. : Вид. дім «Стилос», 2005. – 555 с.
23. *Жовква І. І.* Питання стратегічного партнерства в українському науковому обігу / І. І. Жовква // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. – № 32. – Ч. І. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2002. – С. 117–124.
24. *Жовква І. І.* Стратегічне партнерство України і Росії в нових геополітичних умовах / І. І. Жовква // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. – № 33. – Ч. І. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2002. – С. 25–30.
25. *Жовква І. І.* Моделі стратегічного партнерства // Актуальні проблеми міжнародних відносин / І. І. Жовква // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. – № 41. – Ч. II. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2003. – С. 32–38.
26. *Жовква І. І.* Виклики українсько-польському стратегічному партнерству / І. І. Жовква // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. – № 42. – Ч. II. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2003. – С. 130–138.
27. *Знахоренко О. М.* Стратегічне партнерство в українсько-польських відносинах : автореф. дис. ... канд. політ. наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку / О. М. Знахоренко ; Ін-т міжнар. відносин Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 19 с.
28. *Моцок В. І.* Сучасні українсько-польські міждержавні відносини: політичний аспект : автореф. дис. ... канд. політ. наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси / В. І. Моцок ; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2002. – 23 с.
29. *Знахоренко О. М.* Налагодження українсько-польського стратегічного партнерства і позиція провідних держав Заходу / О. М. Знахоренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. – Вип. 41. – Ч. І. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2003. – С. 25–30.
30. *Знахоренко О. М.* Нова східна політика Польщі та українсько-польське стратегічне партнерство / О. М. Знахоренко // Вісник Львів. ун-ту. Серія «Міжнародні відносини». – Вип. 12. – Л. : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. – С. 44–52.
31. *Мельничук І.* Стратегічне партнерство України: Росія і Польща / І. Мельничук, В. Моцок // Політологічні та соціологічні студії : зб. наук. праць. – Т. 1. – Чернівці : Місто, 2000. – С. 124–138.
32. *Моцок В.* Польський вектор зовнішньої політики України (деякі аспекти стратегічного партнерства) / В. Моцок // Науковий вісник Чернівецького ун-ту : зб. наук. праць. – Вип. 73-74. Історія. – Чернівці : Рута, 2000. – С. 218–227.
33. *Моцок В. І.* «Стратегічне партнерство» України та Польщі: приклад взаемокорисного співробітництва / В. І. Моцок // Матеріали IV Буковинської Міжнар. історико-красназничої конф., присвяченої 125-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 5 жовтня 2000 р. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – С. 249–253.
34. *Парахонський Б.* Місце та роль України у сучасному геополітичному просторі / Б. Парахонський // Стратегічна панорама. – 1998. – № 1-2. – С. 35–42.

35. *Перепелиця Г.* Без'ядерний статус і національна безпека України : монографія / Г. Перепелиця. – К. : НІСД, 1998. – 109 с. – (Сер. «Воєнна безпека». – Вип. 6).
36. *Перепелиця Г.* Як жити, відрізняючись, але в гармонії. Теоретичні аспекти міждержавних відносин / Г. Перепелиця // Політика і час. – 2002. – № 4. – С. 50–65.
37. Відповідність нинішнього стану двосторонніх відносин рівню стратегічного партнерства // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 12. – С. 21–49.
38. Теоретические основы внешнеполитической деятельности России / под общ. ред. С. А. Прокурина. – М. : Изд-во РАГС, 2001. – 306 с.

Shamraeva V. M. Strategic partnership as instrument of foreign policy of the state (historiography of problem).

In the article are examined the theoretical bases of the tool of strategic partnership in foreign policy of state, the evolution of concepts «foreign policy», «strategic partnership». It is carried out the analysis of theoretical and practical filling of higher than the enumerated concepts.

Key words: foreign policy, conceptions of foreign policy, strategic partnership, national interests.

Шамраева В. М. Стратегическое партнерство как инструмент внешней политики государства (историография проблемы).

Рассмотрена степень разработки в отечественной и зарубежной теоретической мысли основ инструмента стратегического партнерства во внешней политике государства, анализируется исследование эволюции терминов «внешняя политика», «стратегическое партнерство». Определено теоретическое и практическое наполнение данных понятий.

Ключевые слова: внешняя политика, национальные интересы, внешнеполитическая концепция, стратегическое партнерство.